

Dr hab. Lech Szczegóła, prof. UZ
Instytut Socjologii
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Mateusza Zaremby
Ponowny wybór Platformy Obywatelskiej w wyborach 2011 roku.

Przyczyny ekonomiczne, społeczne i polityczne

przygotowanej w Instytucie Nauk Społecznych na Wydziale Nauk Humanistycznych
i Społecznych Uniwersytetu SWPS pod kierunkiem dra hab. Mikołaja Cześnika

1. Uwagi wstępne

Przedłożona do recenzji praca jest próbą odtworzenia układu czynników, które spowodowały/umożliwiły pierwszy w krótkiej historii politycznej III RP (po dwudziestu latach) przypadek zwycięstwa wyborczego i utrzymania władzy przez ugrupowanie rządzące. Fenomen reelekcji Platformy Obywatelskiej (w koalicji z PSL) autor uczynił przedmiotem analizy mającej charakter *case study*. Uznanie wyniku pojedynczych wyborów za materiał na rozprawę doktorską może być dyskusyjne. W pracy zawarto argumenty, które uzasadniają taką decyzję. Wynik wyborów parlamentarnych w 2011 r. zarysowano jako fakt prowokujący do refleksji nad stabilnością słabo skonsolidowanego wcześniej systemu politycznego i partyjnego polskiej demokracji. Pytając o przyczyny powodujące kontynuację rządów jednej formacji, doktorant przeprowadził wszechstronną analizę danych empirycznych. W jej efekcie powstał dobrze udokumentowany obraz nastawień i preferencji elektoratu, które miały wpływ na wyniki wyborczej konfrontacji. Bazę źródłową rozważań stanowiły dane ilościowe pochodzące z dwu badań cyklicznych: Polskiego Generalnego Studium Wyborczego oraz comiesięcznych sondaży Centrum Badania Opinii Społecznej. Pozwoliły one na ulokowanie postawionych w pracy hipotez na tle porównawczym obejmującym zachowania dotyczące wcześniejszych i późniejszych kadencji. Konceptualizacja sformułowanego w tytule

dysertacji problemu jednoznacznie nawiązuje do pozytywistycznego nurtu w badaniach zachowań wyborczych. Jest próbą testowania „mocy” oferowanych w jego ramach wyjaśnień.

Warto zaznaczyć, że rozprawa jest poprawioną wersją tej przedstawionej do recenzji pod tym samym tytułem dwa lata temu. Trudny do pominięcia defekt wersji pierwotnej doktoratu stanowiła skrótowość oraz nadmierne zaufanie autora do eksplanacyjnych możliwości pozytywistycznego paradygmatu analizy zjawisk społecznych, a – w praktyce – wyników badań *surveyowych*.¹ Deklaracja akcesu do tej perspektywy metodologicznej i teoretycznej była traktowana jako wystarczający argument (swoista „tarcza”) wobec ewentualnej krytyki i pytań o jakość oferowanych wyjaśnień. Nie były one satysfakcjonujące. W obecnej postaci można zauważyć lepszą świadomość ograniczeń paradygmatu w jakim doktorant operuje (s. 9-10 Przedmowy). Czas został wykorzystany z korzyścią dla jego postawy badawczej i studium, jakie przedstawił. Tekst rozprawy zyskał bardziej klarowną strukturę. W bardziej precyzyjny sposób sprofilowano sens poznawczy pytań, jaki organizowały przebieg całej analizy (s.127-129). Otrzymujemy – wreszcie – Zakończenie, które nie jest tylko streszczeniem wyników analizy, ale refleksją i zaproszeniem do dyskusji nad kooperacją przedstawicieli orientacji pozytywistycznej i nurtu, który nie do końca jeszcze jasno kwalifikuje zbiorczo jako „interpretacjonistyczny”.

2. Ocena struktury i formalnych aspektów pracy

Praca doktorska liczy 136 stron, na które składa się Przedmowa, trzy rozdziały, Zakończenie oraz 50 stron (137-187) obejmujących bibliografię i pięć Aneksów zawierających dane pochodzące z badań, jakie stanowiły bazę źródłową pracy.

Rozdział pierwszy – tło teoretyczne. Rozprawę otwiera rozdział stanowiący wprowadzenie w jej problematykę. Autor dokonuje w nim przeglądu kluczowych w badaniu zachowań wyborczych oraz studiach nad wynikiem rywalizacji wyborczej pojęć i koncepcji teoretycznych. Szerzej niż w pierwszej wersji rozprawy pokazuje efekty ich aplikacji w dotychczasowych analizach polskich badaczy problemu. Ta niezbędna dla poprawności, logiki wywodu część pracy jest jej dobrą stroną. Sygnalizuje wielość, ontologiczną (i epistemologiczną) niewspółmierność czynników jakie mają udział w procesie, którego zwieńczeniem jest finalny rezultat elekcji. Uwagi krytyczne może rodzić bardzo potrzebny fragment o *Historii rządów Platformy Obywatelskiej*, ale pozbawiony jest on jakichkolwiek

---

¹ Ich wyniki były odczytywane jako wystarczający wgląd w przyczyny badanego fenomenu.

wniosków. Sam autor określa go jako „dobrany subiektywnie wykaz zdarzeń” (s. 66). Trudno stwierdzić więc, co akapity 1.10.3 wnoszą do rozważań. Poza wzmianką o katastrofie smoleńskiej, nie dowiadujemy się z pracy praktycznie niczego o sytuacji politycznej w latach 2007-2011. Autor konsekwentnie unika odniesień do innych źródeł niż dane sondażowe.

Rozdział drugi – metodologia badania. To najkrótsza (14 stron) część rozprawy. Autor definiuje i precyzuje w niej cel pracy: „Wyjaśnienie specyficznego zjawiska stabilności sceny politycznej, które w Polsce nastąpiło w 2011 roku” (s. 68). Ta deklaracja z nieznanых powodów pojawia się w kilku sformułowaniach (s. 69, 70, 73 i nawet w rozdziale następnym s. 84), jakby autor potrzebował sam siebie upewnić, przekonać o czym pisze. Rozdział przedstawia hipotezy oraz dwa etapy podjętego w celu ich weryfikacji postępowania badawczego. Nie ma tu większych zastrzeżeń. Można tylko zauważyć pewnego rodzaju redukcję zarysowanego w tytule rozprawy problemu do weryfikacji dwu hipotez. Pierwszej, która mówi o tym, że PO udało się utrzymać wyższy niż wcześniej rządzącym formacjom odsetek „swoich” wyborców, oraz drugiej szukającej przyczyn tego faktu w korzystnych (dla rządu) ocenach sytuacji gospodarczej i politycznej (s. 70).²

Rozdział trzeci – analizy empiryczne. Dokonane wcześniej sprecyzowanie sposobu rozumienia i realizacji postawionego w pracy celu sprawia, że dalszy wywód jest przejrzysty. Sposób operacjonalizacji i przebieg procesu weryfikacji hipotez nie budzi zastrzeżeń. Autor za pomocą 24 wykresów oraz 6 tabel pewną ręką prowadzi nas do potwierdzenia swoich przypuszczeń. Czasem ma jeszcze problem z określeniem ich zakresu; np. „Celem tej części jest wskazanie obszarów życia politycznego, które najsilniej powiązane są z poparciem dla PO ...”. „Pozytywista” chyba by tego tak nie sformułował. Są także błędy techniczne. Dwa razy mamy do czynienia z Tabelami nr 8 (s. 106 i 117) oraz Tabelami nr 9 (s. 115 i 118). W przesłanym do recenzji egzemplarzu usterki techniczne mają także miejsce w Aneksach (odwrócony tekst).

3. Ocena merytoryczna

Osiągnięty w pracy rezultat sprawia nadal wrażenie skromniejszego niż to, co zapowiada jej tytuł. Autor „zawierza” (bo trudno to inaczej określić) przyjętej metodzie

---

² W ten sposób mgr Mateusz Zaremba rozwiązuje nękaący wielu analityków polityki problem odpowiedzi na pytanie: dlaczego „rząd” może ponownie wygrać wybory. W świetle przedstawionych w jego pracy założeń dzieje się tak, jeżeli tworząca go partia lub koalicja zachowuje swój elektorat „bazowy”, a przyczyny takiej sytuacji wyjaśniają pozytywne opinie wyborców na temat sytuacji politycznej i gospodarczej kraju. Tak brzmiałoby złośliwe streszczenie konstrukcji całego wywodu.

i formule studium przypadku, ale nie w pełni wykorzystuje ich możliwości poznawcze. Jego ustalenia mają jednak szersze, interesujące dla polskiej socjologii polityki walory w przedmiocie poszukiwania prawidłowości, jakie determinują zmienność zachowań wyborczych oraz kreujących je postaw. Mgr Mateusz Zaremba trafnie podąża tropem wynikającym z dorobku autorów badań PGSW, czyniąc centrum swoich analiz kwestie chwiejności preferencji partyjno-politycznych Polaków. W dobry warsztatowo sposób pokazuje zalety i deficyty empirycznego testowania klasycznych wyjaśnień zachowań wyborczych: model michigański, teoria racjonalnego wyboru, model *Columbia* etc. Przetwarza je uzupełniając o później powstałe koncepcje (np. hiperrozliczalność, głosowanie ekonomiczne). Idea *tyraliery teoretycznej* oraz zamiar weryfikacji takiego podejścia w konkretnym przypadku jest wątkiem osobnym wobec postawionego w tytule pracy wyводу. Stanowi jego główny atut. Rezultat pozostaje daleki od jednoznaczności. Ale jest interesujący, znamionuje załączki oryginalności stylu myślenia i zdolność do samodzielnej pracy badawczej.

Autor ponosi poniekąd poznawczą porażkę. Jego analiza dowodnie pokazuje, że twarde dane na jakich podstawie wnioskuje o zachowaniach wyborczych dają wątplą („banalną” jak sam przyznaje) odpowiedź na pytanie: dlaczego formacja rządząca wygrała kolejne wybory? Niemniej ustalenia pokazujące, że w przypadku wyborów 2011 r. (kadencji 2007-2011) zakres chwiejności wyborczej ograniczała krótkotrwała identyfikacja z partią oraz poparcie – akceptacja dla osoby jej lidera (tudzież duży zasób „początkowy”), mają wartość diagnostyczną. Wskazano predykatory przydatne do analizy kolejnych odsłon cyklu wyborczego w Polsce. Np. ciekawie brzmią uwagi na temat postrzegania tego, co określono jako „siła polityczna” formacji oraz jej związku z sondażowym wizerunkiem jej lidera. Praca Mateusza Zaremby otwiera kilka ważnych kierunków poszukiwań dotyczących np. zjawiska „twardego elektoratu”, chociaż on sam tego publicystycznie popularnego sformułowania nie stosuje. Być może słusznie. Nawet jeżeli autorowi nie udało się przekonująco wyjaśnić okoliczności jakie miały wpływ na werdykt wyborców w roku 2011 (i przyczyn utraty władzy cztery lata później)³, jest to porażka honorowa. Ma miejsce na jasno przedstawionych w pracy warunkach i zasadach przyjętej w niej metodologii.

W katalogu zastrzeżeń należy wskazać te, które dotyczą ewentualnej uniwersalności przeprowadzonego studium przypadku („na szerokim tle porównawczym”). W pracy wspomniano, że pewnego rodzaju casus stanowiła reelekcja A. Kwaśniewskiego

---

³ Autor odnosi się do tego, wzmiankując tylko zestaw wydarzeń, które miały – jego zdaniem – odzwierciedlenie w spadku sondażowych notowań Platformy Obywatelskiej.

na urzędzie prezydenta RP (s. 79). Z oczywistych powodów można było ograniczyć się tu do wzmianki. Trudniej wyjaśnić brak takowej na temat tego, czy analizowany fenomen („polski wyjątek”) miał swoje analogie w innych postkomunistycznych neodemokracjach. Przynajmniej w dziesięciu państwach tego obszaru i naturalnych porównań w analizowanym przez autora okresie istniały warunki wolnych i równych wyborów parlamentarnych. Byłby to istotny poznawczo aneks do często wspominatej w pracy koncepcji o działaniu hiperrozliczalności w systemach cechujących się niską stabilnością polityczną. W efekcie tej decyzji (pominięcia) nie mamy szans dowiedzieć się, czy zastosowany model ma walory przypisywane studium przypadku przez cytowanego w pracy Michaela Borowoya. Oparta na solidnym fundamencie empirycznym analiza kilku polskich cykli wyborczych rodzi pytanie: czy wynikające z niej wnioski (propozycje, modyfikacje teorii) ograniczają się do realiów polskiego systemu partyjnego. Autor pozostaje wierny swoim pozytywistycznym deklaracjom. Píše tylko o tym, co sam zbadał. Posiada świadomość ograniczonej mocy uzyskanych na swojej „drodze epistemologicznej” rezultatów (s. 135). Zauważa znaczenie, jakie dla wyniku elekcji mają czynniki, które zbiorczo określa jako „kontekst” nie będący twardym policzalnym faktem społecznym (s. 128). W pośredni sposób mgr Mateusz Zaremba dotarł do aksjomatu politologii mówiącego, że każde wybory są inne. Własny wysiłek podporządkował wyjaśnieniu osobliwości wyniku wyborów do polskiego parlamentu w roku 2011.

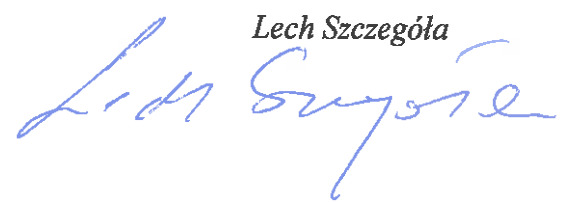
W świetle zarysowanej perspektywy teoretycznej i zgodnej z nią metodologii autor przedstawił fachowe, dobrze udokumentowane studium zachowań elektoratu w latach 2007-2011, obejmujące porównania ze zmianami opinii i preferencji Polaków w szerszym czasowo okresie. Oferowana tu perspektywa zasługuje na uwagę. Praca stanowiąca np. analizę porównawczą „mechaniki” reelekcji partii (koalicji) rządzącej w roku 2011 i 2019 mogłaby przybrać postać książki.⁴ Autor posiada warsztat, który uprawnia do sądu, że studium zmodyfikowane o badanie kolejnych faz cyklu wyborczego oraz jego kontekstu, byłoby istotnym wkładem do dyskursu badawczego nad kwestią związków zachodzących pomiędzy zachowaniami i decyzjami elektoratu, a stabilnością systemu politycznego – labilnej demokracji.

---

⁴ W tej wersji praca prowokuje bowiem do myśli, że postawione hipotezy potwierdziłyby się także w przypadku reelekcji Zjednoczonej Prawicy w 2019 roku, mimo zasadniczo innej sytuacji, profilu i stylu politycznego tego ugrupowania.

Konkluzja

Przedstawiona do oceny rozprawa odpowiada ustawowym wymaganiom dotyczącym prac doktorskich. Spełnia warunki stawiane kandydatom do stopnia doktora. Wnioskuje o dopuszczenie mgra Mateusza Zaremby do dalszych etapów procedury związanej z jego nadaniem.

Lech Szczegół

Zielona Góra, 14.02.2022 r.